

MICHAŁ JAGOSZ, *Clero Liberiano a servizio della Salus Populi Romani 1800–2010* (Studia Liberiana: Studi e documenti sulla storia della Basilica Papale e del Capitolo di Santa Maria Maggiore. Edizioni Capitolo Liberiano 2), Lisanti Editore, Roma 2011, ss. 511, il.

Przeciętnie wykształcony człowiek, zafascynowany Rzymem, o Bazylice *Santa Maria Maggiore*, zwanej Liberiańską od imienia papieża LIBERIUSZA, posiada podstawową wiedzę, że należy ona do czterech bazylik papieskich, że usytuowana jest na jednym z siedmiu legendarnych wzgórz Wiecznego Miasta — Eskwilinie, a jej początki sięgają IV w. po Chr. i jest pierwszym kościołem pod wezwaniem Najświętszej Maryi Panny, że obecny kształt i dekorację otrzymała w XVIII w. Jeżeli jeszcze dokładniej spróbował zainteresować się tą świątynią, to na pewno zachwyci się pięknym obrazem maryjnym, zwanym *Salus Populi Romani* i przechowywanymi w tej świątyni relikwiami Żłóbka betlejemskiego, a także zwróci uwagę na Bramę Świętą, otwieraną tylko w Latach Jubileuszowych. Interesujących wątków jest z pewnością więcej, jak chociażby ten, że w ciągu wieków przy bazylice ukonstytuowała się także znacząca instytucja, gromadząca różnorodne gremia duchowieństwa, uchwytna od XII w. Warto więc zgłębić więcej szczegółów związanych z istnieniem i funkcjonowaniem tego ważnego miejsca w kościelnym krajobrazie Rzymu, będącym siedzibą papieży.

Jedną z ważnych dziedzin życia, charakteryzujących Bazylikę *Santa Maria Maggiore* jako instytucję kościelną, są wspomniane gremia osób duchownych, przypisanych do wielorakiej służby Bożej w tej czcigodnej świątyni. Od wieków tworzyło ono korporację, zgodnie ze swymi statutami, a także zapisanymi prawami i obowiązkami, które jednak szerszemu gronu nie są bliżej znane. Dlatego z uznaniem należy powitać cenną inicjatywę tego środowiska w postaci uruchomienia serii wydawniczej *Studia Liberiana*, poświęconej różnym aspektom przeszłości i dnia dzisiejszego tej bazyliki. Drugi z woluminów tej serii poświęcony został kolegium osób duchownych, związanych z tą placówką w ostatnich dwóch wiekach. Ta publikacja nie jest ujęciem dziejów bazyliki czy instytucji z nią związanych. Bowiem na treść książki składa się zbiór materiałów, zestawiających osoby, a więc wprowadza do studium prozopograficznego, o tyle ważnego, że dotyczącego konkretnego kształtu i stopnia natężenia obecności tej bazyliki w życiu Rzymu, jak

i w świadomości szerszych warstw społeczeństwa, nawet w wymiarze międzynarodowym. Sprawia z pewnością satysfakcję członkom kapituły patriarchalnej bazyliki i w kompetentny sposób zwraca uwagę na wymiar jej zasług i odpowiedzialności: w pierwszym rzędzie o stan materialny, ale także ściśle z tym aspektem powiązany — duchowym posłannictwem i własną obecnością, o czym mogą się każdego dnia przekonać rzesze pielgrzymów, turystów oraz wiernych Rzymu.

Autorem tej obszernej publikacji jest ks. infułat Michał Jagosz, kapłan archidiecezji krakowskiej, od 1990 r. zasiadający w kapitule Bazyliki *Santa Maria Maggiore* najpierw jako kanonik honorowy, obecnie jako kanonik–infułat, niezwykle oddany archiwista i dyrektor muzeum bazyliki. Oddając do rąk czytelników swoją publikację, postawił sobie jasny cel: zestawienie informacji o wszystkich osobach w ramach poszczególnych gremiów i stopni przy bazylice od 1800 r. do dnia dzisiejszego. Rok 1800 nie jest może jakimś wyjątkowym w dziejach świątyni, ale to ważny moment w historii Państwa Kościelnego i papieżstwa, związany z ingerencją cesarza NAPOLEONA w status miasta Rzymu, jego okupacją przez wojska francuskie i pozbawieniem w 1798 r. papieża PIUSA VI świeckiej władzy na terenie Rzymu, wraz z jego uwięzieniem. W 1800 r. jednak, przez wybór PIUSA VII i jego powrót do Wiecznego Miasta, życie kościelne wracało — w pewnym wymiarze — do dawnego rytmu. Ten więc moment był znaczący także dla rzeczywistości Bazyliki *Santa Maria Maggiore*. Opracowując swoje przedłożenie, autor wskazał niezwykle szczegółowo, gdzie można znaleźć źródła i materiały dotyczące historii samej bazyliki i jej kapituły — to nade wszystko własne zasoby archiwalne bazyliki, niezwykle solidnie uporządkowane i ułożone, przechowywane według wymogów najnowszych standardów sztuki archiwistycznej; w każdym przypadku autor w swej pracy w licznych przypisach odsyła drobiazgowo do właściwego źródła i publikowanej literatury, przez co ułatwia wyrobienie sobie właściwej nie tylko orientacji, ale z naukowego punktu widzenia uwiarygodnia przytaczane przez siebie informacje. Oczywiście, historyk zawsze stąpa ostrożnie po śladach, uwiecznionych przez dokumentację, ale wyposażony w dalsze narzędzia badawcze, zmierza do pogłębienia i zrozumienia wielu interesujących go wątków.

Książkę otwiera lista członków komitetu honorowego serii *Studia Liberiana* (s. 3), członków komitetu naukowego (s. 4–5), dalej: dedykacja dla kard. Bernarda Law, aktualnego archiprezbitera, z racji 25 rocznicy jego nominacji kardynalskiej (s. 7) oraz Przedmowa (*Prefazione*) pióra kard. Mauro Piacenzy (s. 9–10).

Nieodzowną część stanowi autorskie *Wprowadzenie* (s. 11–24). W bardzo oszczędnej formie M. Jagosz wyłożył metodologiczne zasady, którymi się kierował przy redakcji tomu, oraz zasygnalizował zawartość tomu: najpierw wyliczone zostały podstawowe kategorie duchowieństwa, gromadzącego się przy bazylice: archiprezbiterzy (s. 13), kanonicy rzeczywiści (s. 14–16), kanonicy tzw. *benedettini* (s. 16), kanonicy honorowi (s. 16–17), beneficjaci i klerycy beneficjaci (s. 17),

kapelani (s. 18), kanonicy tytularni najnowszego okresu pontyfikatu Pawła VI (s. 18–21). Następnie M. Jagosz zapowiedział umieszczenie informacji o darach na rzecz bazyliki (s. 21–22) oraz opracowanej bibliografii podmiotowej kanoników (s. 22), wreszcie o tablicach i inskrypcjach poświęconych zmarłym postaciom, czy upamiętniających wielkie wydarzenia (s. 23–24). Szkoda, że ta część nie została potraktowana szerzej jako merytoryczne wprowadzenie czytelnika w zawartość publikacji; wyczuwa się, że ta część wymagałaby poszerzonego opracowania, opisanych definicjami prawno-kanonicznymi, których przy dzisiejszym kształcie trzeba będzie szukać w innych publikacjach kompetentnie prowadzącego czytelnika po obszernej zawartości, w której wielu po prostu nie będzie się orientowało. Można domniemywać, że autor zakłada znajomość podstawowej wiedzy o specyfice *Santa Maria Maggiore*, o stopniach duchowieństwa przy niej zgromadzonego, o wykonywanych pracach, wynikających z istoty powołania, czy o indywidualnych dokonaniach i o ich specyfice — gdy tymczasem jest ona z całą pewnością co najmniej problematyczna.

Wstępne elementy ubogacają jeszcze: *Wykaz skrótów* (s. 25–28), wykorzystanych *Źródeł* (s. 29–32) oraz *Literatury przedmiotu* (s. 33–37). Przyznać należy, że wykorzystana baza urzeka swoim rozmachem i wskazuje, ile dokumentacji zachowało się, a także stanowiło już dotychczas przedmiot naukowego zainteresowania wielu uczonych.

Rolę ukazania tła dziejowego dla zrozumienia losów bazyliki i jej agend pełni obszerne opracowanie w formie kalendarium najważniejszych wydarzeń dwóch minionych stuleci (*Avvenimenti ed cronaca*, s. 39–99). Autor musiał bardzo rygorystycznie wydobyć z bogatej dokumentacji różnorodne fakty, starając się uwypuklić obecność papieży z racji różnorodnych obchodów i świąt liturgicznych, wizyty hierarchów i licznych monarchów, nie wyłączając także ważniejszych przedstawicieli świata polityki; znalazły się dane o uroczystych aktach objęcia urzędu archiprezbiterów, szeroko potraktowane zostały wykonywane remonty i prace restauracyjne oraz modernizacyjne. Ta część daje wyobrażenie o ważności tytułowego podmiotu, jak i niemałych nakładach środków, niezbędnych do zapewnienia właściwego stanu materialnego i roli teologicznego miejsca tej bazyliki w posłannictwie Rzymu.

Zgodnie z ukazanym wcześniej rozplanowanym materiałem, właściwy trzon publikacji stanowią rejestry wskazanych gremiów. W porządku, wyznaczonym porządkiem prawnym zostali przedstawieni: najpierw archiprezbiterzy (s. 103–135) w liczbie 22, zestawieni w porządku chronologicznym, którymi zawsze bywają kardynałowie; zamieszczone zostały ich biogramy, portrety i fotografie oraz herby. Uzupełnieniem są informacje o ich 24 wikariuszach i 6 administratorach papieskich. Następnie w porządku alfabetycznym znalazło się 214 kanoników rzeczywistych (s. 141–214), 22 kanoników honorowych, wprowadzonych dopiero w 1962 r.

przez papieża JANA XXIII (s. 215–220), 7 kanoników tzw. *benedittini*, którymi od 1917 r. są rektorzy kolegium *Capranica*, wprowadzeni przez papieża BENEDYKTA XV (s. 221–222), 10 osób tzw. koadiutorów, funkcjonujących zastępczo (s. 223–225), dalej 220 prebendarzy (*beneficiati*) i 173 kleryków prebendarzy (*chierici beneficiati* — s. 229–290), wreszcie kapelani w liczbie 352, przypisani do poszczególnych ołtarzy (s. 293–351). Osobno jeszcze wykazanych zostało 33 zakrystianów (s. 353–357), 22 penitencjarzy (s. 359–362) oraz 14 innych (s. 363–365). W sumie wymienione gremia wypełnia ponad 1120 osób, jednak w rzeczywistości 980 członków kapituły, bowiem niektórzy przechodzili z upływem lat na wyższe stanowiska, stąd wzmiankowani są kilka razy. Zapoznając się z zestawieniami, można postulować, by przy alfabetycznych wykazach można było zamieścić także wykaz chronologiczny wymienionych osób, w celu ułatwienia orientacji w dziejowych następstwach poszczególnych etapów losowych.

Ten bardzo wyczerpujący rejestr został niezwykle pracowicie zestawiony. Za każdym nazwiskiem kryje się wysiłek zestawienia podstawowych danych biograficznych — data urodzenia, święcenia kapłańskie, miejsce pochodzenia i spełniane funkcje w kapitule bazyliki. Każdy, nawet najskromniejszy biogram, opatrzony został informacją bibliograficzną, do której dostęp jest niełatwy. Dzięki tym walorom rejestr niniejszy stanowi doskonały punkt wyjścia do jakichkolwiek szczegółowych badań nad dziejami bazyliki, nad wewnętrzną strukturą kapituły, obsadą poszczególnych urzędów i beneficjów. Przy tym zaobserwować można obraz rekrutacji osób, a także umiędzynarodowienie tego środowiska, wśród których nie brakowało i Polaków.

Istotnym wzbogaceniem publikacji jest 6 dodatków, które podają: (1) wykaz obsady najnowszych kanonikatów (s. 369–370), (2) urzędy w kapitule (s. 371–402), (3) rejestr darów na rzecz bazyliki poczynionych przez członków kapituły (s. 403–422), (4) lista członków kapituły, przynależnych do Zakonu Maltańskiego i Grobu Świętego w Jerozolimie (s. 423–426); (5) wykaz publikacji 78 członków kapituły, dotyczących bazyliki (s. 427–438), (6) tablice i inskrypcje w bazylice, ilustrujące ważniejsze wydarzenia, a także upamiętniających osoby zmarłe (s. 439–493); dołączone zostały bardzo starannie wykonane fotografie, dające wyobrażenie o bogactwie historycznym całego obiektu.

Całości dzieła dopełniają: Indeks nazwisk (s. 495–507), Źródła pochodzenia ilustracji w książce (s. 508) oraz Spis treści (s. 509–511).

Dodać należy, że tekst jest nad wyraz solidnie opracowany, nie znalazłem błędów, braków czy elementów niepotrzebnych. Książka wydana starannie, na dobrym papierze, więc będzie mogła służyć przez dłuższy czas.

Dzięki iście benedyktyńskiej pracy ks. M. Jagosza nauka otrzymała bardzo przydatne dzieło, dzięki któremu środowisko duchowne Bazyliki *Santa Maria Maggiore* nie jest anonimowe. Na pewno publikacja niniejsza zainspiruje do podjęcia badań,

które zaowocują dojrzałymi studiami, tak niezbędnymi dla zrozumienia fenomenu posługi Rzymu dla Kościoła i kultury chrześcijańskiej.

Bp Jan Kopiec